

UOT: 338.439, 338.439.053 338.439.6

ƏRZAQ TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN TƏMİN OLUNMASI MƏSƏLƏLƏRİ

Təhminə Hamlet qızı Səfərli

Bakı Dövlət Universitetinin doktorantı

e-mail: tahminabdu@gmail.com

Xülasə

Ərzaq insanların sağlamlığının və fəal həyat tərzinin əsasını təşkil edir ki, bu da müvafiq yönümdə bütünlük zəruri imkanların birləşdirilməsini tələb edir. Müasir ərzaq təhlükəsizliyi konsepsiyası əhalinin ərzaq məhsulları ilə uzunmüddətli və etibarlı təminatına yönəldilmişdir.

Məqalədə ərzaq təhlükəsizliyi məsələlərinə milli və iqtisadi təhlükəsizliyin mühüm aspekti kimi baxılaraq onun təmin olunmasının əsas amilləri təhlil edilir. Əsas məhsul növləri üzrə təminat sahəsində daxili istehsalın və idxalın rolu açıqlanır. Bununla yanaşı son dövrdə qida məhsullarının qiymətlərində baş verən dəyişikliklərin əhalinin ərzaq təminatına təsiri məsələlərinə baxılır.

***Açar sözlər:** iqtisadi təhlükəsizlik, ərzaq təhlükəsizliyi, kənd təsərrüfatı məhsulları, ərzaq məhsulları, istehlak qiymətləri, qiymət amili.*

Giriş

Dövlətlərin əsas vəzifələrindən biri milli təhlükəsizliyin mühüm sahəsi olan ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məsələsidir. Ərzaq və qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsi kifayət qədər geniş və çoxşaxəli problemləri əhatə edir. Müxtəlif ölkələrin tarixi göstərir ki, problemə mənfi münasibət dövlətin əsaslarını sarsıdan sosial iğtişaclara gətirib çıxara bilər. Ərzaq və qida təhlükəsizliyi əhalinin əsas ərzaq məhsullarının müəyyən edilmiş keyfiyyət standartlarına uyğun tələbatının fasiləsiz, uzunmüddətli və davamlı şəkildə ödənilməsinə təmin edən kompleks tədbirləri əhatə edir. Təbii ki, ərzaq təhlükəsizliyi ilk növbədə kənd təsərrüfatının, aqrar sektorun inkişafı ilə bağlıdır. Qida məhsullarının istehsalı isə qida sənayesi müəssisələrində ərzaq məhsullarının emalı ilə əlaqədar olan iqtisadi fəaliyyətləri əhatə etməkdədir. Nəzərə alsaq ki, kənd təsərrüfatı məhsullarının böyük hissəsi regionlarda istehsal olunur, ölkəmizdə əhalinin 49%-i kənd rayonlarında yaşayır, ərzaq təhlükəsizliyinin regional aspektlərinin emal sənayesinin ərazilər üzrə yerləşməsi, istehsal olunan ərzaq və qida məhsullarının saxlanması, daşınması və istehlakçılara çatdırılması məsələlərindən də nə dərəcədə asılı olduğu aydın olur. Başqa sözlə, regional aspektlər ərzaq və qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün daha vacibdir və istehsalın təmərəzləşməsi, kooperasiyalaşması məsələlərinin yönləndirilməsini zəruri edir.

Bu istiqamətdə aparılan tədqiqatlar tək statistik hesablamalarla deyil, konkret eksperimental proqramlara əsaslanmaqla başa çatdırılmalıdır. Ölkədə ərzaq və qida təminatındakı vəziyyətin mürəkkəbliyi və xarici bazarlardan asılılığı qida məhsullarının ayrı-ayrı növlərinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə yönəlmiş bir sıra təxirəsalınmaz tədbirlərin görülməsini tələb edir.

Məlumdur ki, bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun olaraq aqrar sahədə xeyli sayda özəl təsərrüfat subyektləri formalaşmışdır. Kənd təsərrüfatı sahəsində aparıcı qüvvə olan ailə-kəndli təsərrüfatları ölkənin ərzaq və qida ehtiyatlarının formalaşmasında, müxtəlif regionlarda geniş çeşidli məhsulların istehsalında mühüm rol oynayırlar. Eyni zamanda kəndli təsərrüfatlarının fəaliyyətində Dayanıqlı İnkişaf konsepsiyasına uyğun maliyyə dəstəyinə ehtiyac duyulmaqdadır [1, s. 14].

Ərzaq və qida məhsullarının iqtisadi və fiziki baxımdan əlçatanlığı, ölkənin bütün yaşayış məntəqələrində əhalinin bu məhsulları ala bilməsi və ya ərzaq məhsullarının istehlakı üçün müəyyən edilmiş rəasional normalardan az olmayan həcmdə və çeşiddə qidalanmanın təşkilinin təmin edilməsi infrastrukturun inkişaf səviyyəsi ilə əlaqədardır [3, s. 8].

Ərzaq təhlükəsizliyinin əsas amilləri

Ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin əsas amillərinə aşağıdakılar aid edilir:

- *ölkədə ərzaq və qida məhsulları istehsalının səviyyəsi;*
- *ərzaq və qida məhsulları istehsalının iqtisadi məqsəda uyğunluğu;*
- *ərzaq və qida məhsulları qiymətlərinin səviyyəsi;*
- *ölkə əhalisinin alıcılıq qabiliyyəti;*
- *əhalinin orta aylıq gəliri və əməkhaqqı;*
- *güzəştlər və müavinətlər.*

Ərzaq və qida məhsullarının təhlükəsizliyi hər zaman insanların iqtisadi-sosial, sağlam və fəal həyatı üçün çox vacibdir. “Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi”ndə ərzaq və qida təhlükəsizliyinin davamlılığını təmin etmək üçün institusional potensialın gücləndirilməsinə dair konkret məqsədlər müəyyən edilmişdir [2]. Bu məqsədlərə nail olmaq ərzaq təhlükəsizliyi reytingində mövqələrimizin gücləndirilməsi deməkdir. Ərzaq təhlükəsizliyi o zaman təmin olunur ki, insanlar həmişə aktiv və sağlam həyat tərzi keçirmək üçün kifayət qədər keyfiyyətli ərzaq və qida məhsulları əldə etmək imkanına malikdirlər. Hər bir ölkədə ərzaq və qida məhsullarının təhlükəsizliyi probleminin həlli ölkədə yoxsulluğun azaldılması, qida məhsullarının təhlükəsizliyinin və ərzaq məhsullarının istifadəsinin səmərəliliyi ilə bağlıdır [4].

Əgər müstəqilliyimizin ilk illərində Azərbaycan ərzaqla təminatda keyfiyyətə deyil, kəmiyyətə və qiymətə üstünlük verirdisə, hazırkı şəraitdə keyfiyyət tərəfi üstünlük təşkil edir. Əhalinin gəlirlərinin artması, həyat səviyyəsinin yüksəlməsi, o cümlədən iqtisadi rifahın yaxşılaşması əvvəlki illərə nisbətən artıq insanların keyfiyyətli qidaya olan tələbatını artırmışdır. Ərzaq məhsullarının mövcudluğu adətən milli səviyyədə qiymətləndirilir və ərzaq ehtiyatlarının səviyyəsindən asılıdır. Milli səviyyədə ərzaq təhlükəsizliyinin institusional təminatı ərzaq məhsullarının istehsalı, nəqli, və satışı ilə bağlı iqtisadi siyasət və qanunvericiliklə xarakterizə olunur.

Araşdırmalar göstərir ki, ərzaq bazarının formalaşmasının və bazar şəraitində məhsulun keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasının mühüm aspekti keyfiyyətin menecmenti sisteminin təkmilləşdirilməsidir. Çünki istehsalın idarəedilməsinin mühüm elementi olan keyfiyyətin

idarəedilməsi istehsalın iqtisadi göstəricilərinin artmasını əks etdirir. Eyni zamanda keyfiyyətin səmərəli idarəedilməsi böyük iqtisadi əhəmiyyətə malikdir [5].

Ərzaq təhlükəsizliyi üzrə global səviyyədə qiymətləndirmələrdə “Economist Intelligence Unit” (EIU) tərəfindən aparılan araşdırmaların nəticələri geniş istifadə edilir. Bu qurum tərəfindən Qlobal Ərzaq Təhlükəsizliyi İndeksi (QƏTİ) (Global Food Security Index - GFSI) hesablanır.

Qlobal Ərzaq Təhlükəsizliyi İndeksi 113 ölkədə ərzaq məhsullarının əlçatanlığı, mövcudluğu, keyfiyyəti və təhlükəsizliyi, təbii ehtiyatlar və davamlılıq məsələlərini nəzərdən keçirir. İndeks həm inkişaf etməkdə olan, həm də inkişaf etmiş ölkələrdə ərzaq təhlükəsizliyinin əsas amillərini ölçən 58 unikal göstəricidən qurulmuş dinamik kəmiyyət və keyfiyyət müqayisəli modeldir.

GFSI konsepsiyası ərzaq təhlükəsizliyini üçölçülü obyekt kimi başa düşür. Buradakı üç ölçü əlverişlilik, əlçatanlıq, keyfiyyət/təhlükəsizlikdir. Əlverişlilik ölkə əhalisinin ərzaq üçün ödəmə qabiliyyəti və həm ərzaq təminatı sabit olduqda, həm də qida ilə bağlı şoklar zamanı üzvləşə biləcəkləri xərclər kimi təsvir olunur. Mövcudluq ölkənin ərzaq qıtlığı riskləri də daxil olmaqla ərzaq istehsalı və paylama qabiliyyətidir. Keyfiyyət və təhlükəsizlik orta qida keyfiyyətinə və hər bir ölkənin qida təhlükəsizliyi mühitinə aiddir.

GFSI-nin son buraxılışı təbii sərvətlər və dayanıqlılıq komponentini əsas indeksə daxil edir. Bu kateqoriya ölkənin dəyişən iqlimin təsirlərinə məruz qalmasını qiymətləndirir, onun təbii resurs risklərinə həssaslığı və ölkənin bu risklərə necə uyğunlaşdığını səciyyələndirir. Dayanıqlılıqla bağlı komponent ilk dəfə 2017-ci ildə GFSI-yə düzəliş faktoru kimi daxil edilib və artan əhəmiyyəti nəzərə alınaraq ilk dəfə ümumiləşdirilib.

Qeyd edilən araşdırmada ərzaq və qida təhlükəsizliyi göstəriciləri ərzaq təhlükəsizliyinin qiymətləndirilməsi üçün BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO) tərəfindən qəbul edilən göstəricilərdən fərqlənir. Bu göstəricilər qidanın fiziki mövcudluğu, iqtisadi cəhətdən qidaya əlçatanlıq, qida çatışmazlığı, ərzaqın keyfiyyəti və təhlükəsizliyini əhatə edir. Bu yanaşma göstərir ki, ərzaq və qida təhlükəsizliyi göstəriciləri həqiqətən müxtəlif sahələrlə bağlıdır və yalnız bu sahələrin hər birində möhkəm əsaslara söykənən sistem ərzaq və qida məhsullarının təhlükəsizliyini təmin edəcəkdir.

Cədvəl 1. Qlobal Ərzaq Təhlükəsizliyi İndeksinin hesablanmasında istifadə olunan göstəricilər

Əlyetərlik	İstehlakçıların ərzaq almaq qabiliyyətini, onların qiymət şoklarına qarşı həssaslığını və şoklar baş verdikdə müştəriləri dəstəkləmək üçün proqram və siyasətlərin mövcudluğunu ölçür
Mövcudluq	Milli ərzaq təminatının yetərliliyini, tədarükün pozulması riskini, ərzaq məhsullarının yayılması üçün milli imkanları və kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının genişləndirilməsi üçün tədqiqat səylərini ölçür
Keyfiyyət və təhlükəsizlik	Orta qidalılıq dərəcəsinin müxtəlifliyini və qida keyfiyyətini, həmçinin qida təhlükəsizliyini ölçür
Təbii sərvətlər və davamlılıq	Ölkənin iqlim dəyişikliyinə təsirlərinə məruz qalmasını qiymətləndirir, onun təbii resurs risklərinə həssaslığını və ölkənin bu risklərə necə uyğunlaşdığını müəyyən edir

Mənbə: [8]

“GFSI- 2021”-ə görə, Azərbaycanın reytingi 113 ölkə arasında 56-cı olub. Azərbaycanda 2021-ci il üçün Qlobal Ərzaq Təhlükəsizliyi İndeksinin reyting göstəriciləri *Cədvəl 2*-də verilib:

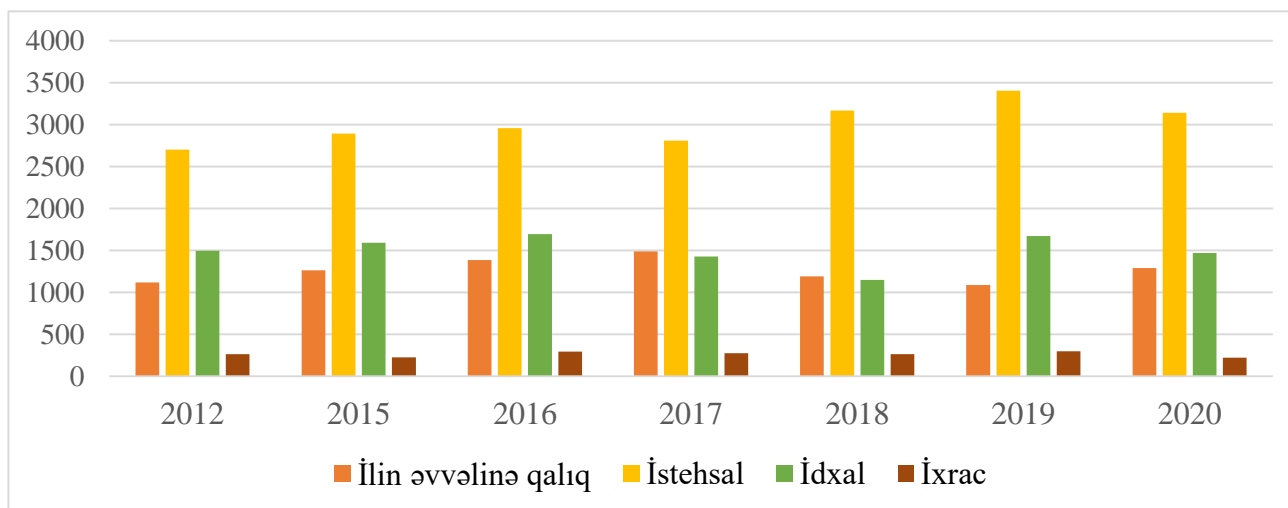
Cədvəl 2. Qlobal Ərzaq Təhlükəsizliyi İndeksinin Azərbaycan üçün reytingi, 2021-ci il

Qlobal reyting	Ölkə	Ümumi qiymətləndirmə	Əlyetərlik	Mövcudluq	Keyfiyyət və təhlükəsizlik	Təbii sərvətlər və davamlılıq
56	Azərbaycan	62,6	82,3	58,0	59,1	38,2

Mənbə: [8]

Azərbaycanda ərzaq və qida təhlükəsizliyi ilə bağlı vəziyyəti dəyərləndirmək üçün əkinçilik və heyvandarlıq məhsullarının qida balanslarının məlumatları da maraq kəsb edir. Ölkəmizdə ərzaq və qida ehtiyatı yaratmaq məqsədilə Dövlət Taxıl Fondu yaradılıb. Əslində, istehlak səbətinin əsasını təşkil edən bir çox əmtəə ehtiyatları elə yaradılmalıdır ki, ərzaq bazarı süni qiymət artımından qorunsun. Azərbaycanda 2012-2020-ci illər üzrə dənli və dənli paxlalılar üzrə balans məlumatları *Qrafik 1*-də öz əksini tapmışdır.

Qrafik 1. 2012-2020-ci illər üzrə dənli (çəltik istisna olmaqla) və dənli paxlalıların ehtiyatları və istifadəsinə dair balans göstəriciləri (min ton)

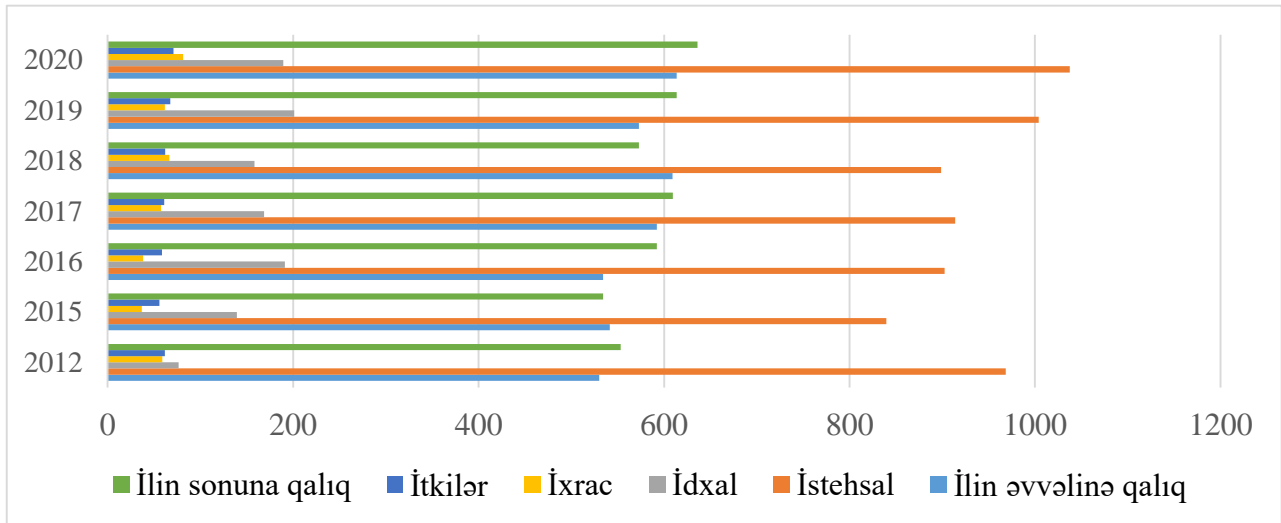

Mənbə: Mənbə [9]-un məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Qeyd edək ki, taxılın dünya istehsalı 2020-ci ildə 21 milyon tondan çox azalmışdır və bu, qiymətlərin qalxmasına təkan vermişdir. Ərzaq və qida məhsullarının qiymətinin qalxması isə təkcə iqtisadi problem deyil, eyni zamanda ciddi sosial problemdir. Dünyanın bütün dövlətləri bu məsələyə xüsusi diqqət yetirirlər. Ölkəmizdə 2019-cu ildə taxıl istehsalı 3,54 milyon ton olmuşdur ki, bu da 2018-ci ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 6,9% çoxdur. 2020-ci ildə isə taxıl istehsalı 3,14 milyon ton olmuşdur ki, bu da əvvəlki illə müqayisədə 1,1 dəfə azalma deməkdir.

Qrafik 2-dən göründüyü kimi, ölkəmizə kartof ixracı 2018-ci ildə 66,6 min ton, 2019-cu ildə 61,8 min ton, 2020-ci ildə isə 81,4 min ton olmuşdur. 2020-ci ildəki göstərici əvvəlki ilə nisbətən yuxarı göstəricidir. İstehsal yüksək olduğu halda idxalda azalma olmuş, ixracda isə daha yüksək nəticə əldə olunmuşdur.

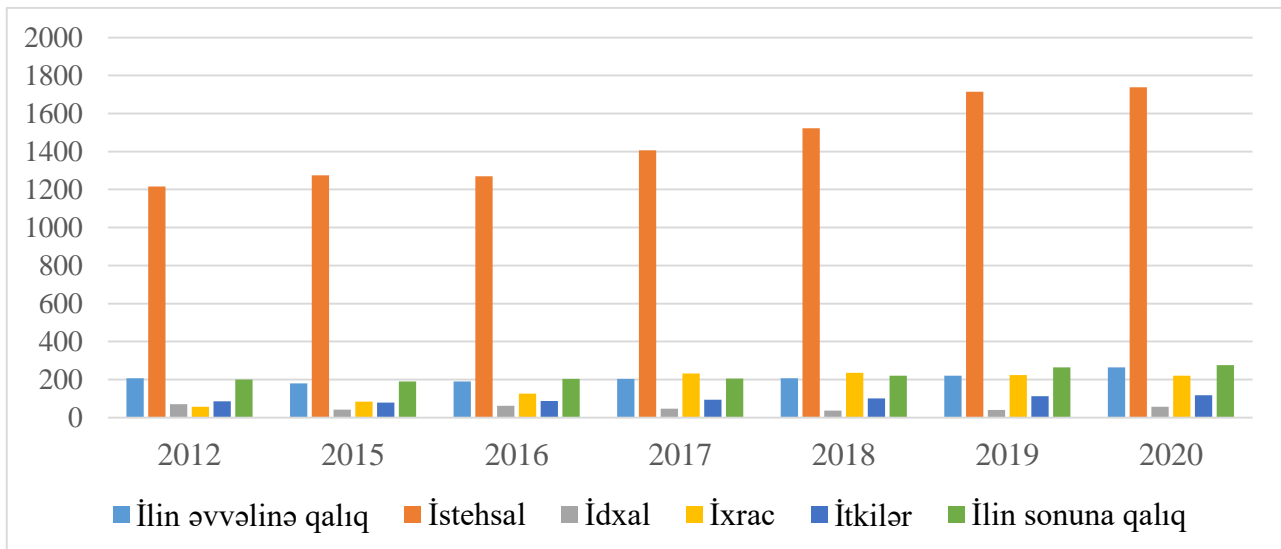
Qrafik 2. 2012-2020-ci illərdə kartof ehtiyatları və istifadəsinə dair balans göstəriciləri (min ton)

Mənbə: Mənbə [9]-un məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Tərəvəz və bostan məhsullarının idxalı 2015-ci ildə 45,9 min ton, 2018-ci ildə 36,7 min ton, 2019-cu ildə 39,8 min ton, 2020-ci ildə 56 min ton olmuşdur. İdxalda 2020-ci ildə digər illərə nisbətən artım var. İxracda isə 2015-ci illə müqayisədə 2020-ci ildə 136,1 min ton artım olmuşdur (**Qrafik 3**).

Qrafik 3. 2012-2020-ci illərdə tərəvəz və bostan məhsullarının ehtiyatları və istifadəsinə dair balans göstəriciləri (min ton)

Mənbə: Mənbə [9]-un məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Qiymət dinamikasının ərzaq təhlükəsizliyinə təsiri

Azərbaycan Respublikasının 2021-ci ildə ümumi daxili məhsulu 5,6% artmış, həcmi 92,8 milyard manat təşkil etmişdir. Vurğulamaq olar ki, qeyri-neft sektoru 7,2%, sənaye istehsalı 5,2%, qeyri-neft sənayesi isə 18,9% artıb. Ölkənin strateji valyuta ehtiyatları 2,5 milyard dollara yaxın artaraq 53,2 milyard dollar təşkil edib. Ümumilikdə, 2021-ci ildə ölkədə makroiqtisadi və maliyyə sabitliyi təmin edilib [8].

Bu zaman orta illik inflyasiya 6,7%, o cümlədən ərzaq inflyasiyası 8,1%, qeyri-ərzaq inflyasiyası 5,1% təşkil edib. Azərbaycanda ərzaq və qida məhsullarının qiymətinin son dövrlərdə artması prosesinə dünya iqtisadiyyatında baş verən proseslərin məntiqi nəticəsi kimi baxmaq lazımdır. Qlobal iqlim dəyişiklikləri və ümumiyyətlə tələb və təklif arasında balansın pozulması, eləcə də nəqliyyat-logistika xərclərinin yüksəlməsi və enerji daşıyıcılarının qiymətinin sürətlə artması qlobal qiymət artımına səbəb olan əsas amillərdir. FAO-nun məlumatına görə, 2021-ci ildə dünyada ərzaq qiymətləri son 10 ildə ən yüksək səviyyəyə çatıb. Dünyanın əksər ölkələrində, o cümlədən Azərbaycanın əsas ticarət tərəfdaşları olan ölkələrdə ərzaq qiymətlərinin artması ilə əlaqədar inflyasiya təzyiqi artıb.

Qeyd edək ki, dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya olunmuş Azərbaycanda da yerli istehsalın həcmnin nisbətən kiçik olduğu və idxalın üstünlük təşkil etdiyi məhsulların qiymətində artım müşahidə olunur. Ümumi inflyasiyanın təxminən 60%-i ərzaq inflyasiyasının payına düşür.

Ölkəmizin kənd təsərrüfatı və ərzaq idxalı 2,1 milyard təşkil edir. 2021-ci ildə inflyasiyanın xarici amilləri əhəmiyyətli dərəcədə fəallaşmış və Azərbaycanda xarici mənşəli ərzaq inflyasiyasının təsiri əhəmiyyətli olub. 2021-ci ilin dekabrında dünya bazarlarında taxılın qiyməti son iki illə müqayisədə 45%-dən çox artıb. Belə ki, 2021-ci ilin yanvarından başlayaraq idxal buğdasının bir tonu üçün qiymət 253 dollardan dekabr ayında 340 dollara qədər yüksəlib [10].

Azərbaycanda son illərdə kənd təsərrüfatı, balıqçılıq və meşə təsərrüfatı məhsullarının istehsalçı qiymətlərində artım dinamikası müşahidə olunur (*Cədvəl 3*). Bu, həmin məhsulların istehsalının genişləndirilməsinin stimullaşdırılması baxımından müsbət qiymətləndirilməlidir. Bununla belə, həmin proses ərzaq bazarında istehlakçı qiymətlərinin artmasına da təkan vermişdir.

Cədvəl 3. Kənd təsərrüfatı, balıqçılıq və meşə təsərrüfatı məhsullarının istehsalçı qiymətləri indeksi (əvvəlki ilə nisbətən faizlə)

Məhsulların adları	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kənd təsərrüfatı məhsulları	101,2	97,4	111,9	102,0	104,4	105,6
Heyvandarlıq məhsulları	101,0	103,4	113,5	104,6	103,3	104,5
Meşə təsərrüfatı	104,4	102,8	106,4	101,0	100,6	101,3
Balıq və s. balıqçılıq məhsulu	102,9	105,1	101,3	107,8	102,9	102,9

Mənbə: Mənbə [11]-in məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Ölkəmizdə ərzaq məhsullarının qiymətləri sahəsində nisbətən yaxşı vəziyyət əsasən dövlətin milli iqtisadiyyata qlobal təsirlərin minimuma endirilməsi üçün həyata keçirdiyi tədbirlərin nəticəsi idi. Buğda idxalı və satışı, buğda unu və çörəyin istehsalı və satışı zamanı ƏDV-nin ödənilməsindən azad etmə 2024-cü ilə qədər uzadılacaq [10].

Ərzaq və qida məhsullarının qiymətinin qlobal miqyasda bahalaşmasının fundamental səbəbləri aradan qaldırılmayıb, bu, qiymət artımının hələ bir müddət olacağını deməyə əsas verir. Beləliklə, 2022-ci ildə buğda, qarğıdalı, düyü, soya və digər kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymətlərinin necə artacağına təsir edəcək bir sıra səbəblər mövcuddur. Onlardan birincisi və ən az proqnozlaşdırıla bilən hava şəraitidir. Son illərdə iqlim dəyişikliyi ilə əlaqədar ekstremal hava şəraitinin intensivliyi və gücü əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Keçən il bu mənada istisna olmadı. 2021-ci ildə dünyanın bir çox regionlarında quraqlıq, şaxta, leysan kimi ekstremal hava şəraiti müşahidə edilmişdir. Bütün bunlar məhsuldarlığa ciddi təsir göstərdi. Ona görə də bu amil həmişə bazara dəyişkənlik gətirəcəkdir. Taxıl bazarında qiymətlər ilk növbədə əsas ixracatçı ölkələrdə hansı həcmdə məhsulun toplanacağından asılı olaraq formalaşır. İkinci mühüm amil inflyasiyadır. Pandemiyanın başladığı andan etibarən bütün ölkələr onun nəticələri ilə mübarizə aparır, o cümlədən iqtisadiyyata əlavə investisiyalar edirlər. Yanacaq, elektrik və gübrələr son aylarda kəskin şəkildə bahalaşmışdır. Bu, aqrar məhsulların qiymətinin daha da artmasına təkan verəcək [12].

Digər amil isə Rusiya və Ukrayna müharibəsinin nəticələridir. Müharibədən əvvəl ərzaq bazarının əsas satıcılarından olan Rusiya və Ukrayna taxıl və bitki yağının ixracında aparıcı mövqə tuturdular. Rusiya həm də neft, neft məhsulları və təbii qazın ən böyük ixracatçılarından biridir [12].

Dünya buğda ixracının 29 faizi Rusiya və Ukraynanın payına düşür. Rusiya-Ukrayna müharibəsi dünya bazarında buğdanın qiymətinin sürətlə artmasına zəmin yaradıb. Azərbaycanın taxıl ehtiyatları müəyyən müddət ərzində daxili bazarda qiymətləri saxlamaq üçün istifadə edilə bilər.

2021-ci il Azərbaycanda buğdanın məhsuldarlığı hektardan 31,7 sentner təşkil edib. Son 5 il ərzində orta məhsuldarlığın artımı müşahidə olunur, amma buğda istehsal edən bir sıra qabaqcıl ölkələrlə müqayisədə bu rəqəm aşağıdır. Beynəlxalq statistik məlumatlara görə, 2020-ci ildə Azərbaycanda un istehsalı adambaşına 84-85 kq təşkil edir [11]. Amma inkişaf etmiş ölkələrdə bu göstərici 55-65 kq-dır. Azərbaycanda un istehlakının artması onu deməyə əsas verir ki, ərzaq və qida təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün buğda vacib məhsuldur.

Nəticə

Ölkədə ərzaq və qeyri-ərzaq məhsullarının qiymət artımının əsas səbəblərindən biri COVID-19 pandemiyası zamanı qoyulan məhdudiyətlər olmuşdur. Hazırda isə ərzaq və qida təhlükəsizliyinə təsir edən qiymət amili əhəmiyyətli dərəcədə Rusiya və Ukrayna arasındakı münaqişədən qaynaqlanır.

Azərbaycanda qiymət artımının mühüm səbəbi idxal hesabına ölkəyə nüfuz edən qlobal inflyasiyadır. Ona görə də qiymət artımı ölkədə qaçılmazdır. Dünyanın demək olar ki, bütün ölkələri ərzaq və qida məhsullarının qiymətinin artması problemi ilə üzləşib və Azərbaycan da istisna deyil. İlk növbədə əsas istehlak mallarının qiymətlərinin artmasını qeyd etmək lazımdır. Digər ölkələr kimi, Azərbaycan da bu məhsulları idxal edir. Yük daşımalarının qiymətində müşahidə olunan artım da ərzaq və istehlak mallarının qiymətlərinin artmasına ciddi təsir göstərir.

Qeyd edilənlərlə əlaqədar olaraq bütün dünyada olduğu kimi, Azərbaycanda da un və çörəyin qiymətinin artması nəticəsində dövlət tərəfindən görülən bəzi tədbirlərin davam etdirilməsi məqsəduyğundur.

Ərzaq bazarında süni qiymət artımının qarşısının alınması məqsədilə müvafiq dövlət qurumları mütəmadi olaraq monitoring və tədbirlər həyata keçirirlər. Bu tədbirlərin ardıcıl davam etdirilməsi, habelə həmin tədbirlərlə daha çox məhsul növlərinin əhatə olunmasına ehtiyac vardır. Ərzaq bazarında qiymətlərin əsassız artmasının qarşısının alınması üzrə müvafiq tədbirlər antiinhisar qanunvericiliyinin tələbləri çərçivəsində həyata keçirilməlidir.

Ədəbiyyat

1. Məmmədov T.N. Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasının regional xüsusiyyətləri. “Kooperasiya” elmi-praktik jurnalı, № 3 (46), 2017, s. 12-17.
2. “Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol xəritəsi”, 2016-cı il.
3. Семин А.Н., Третьяков А.П., Джабиев В.В. (2021). Продовольственная безопасность и рост потребительских цен в республике Южная Осетия, Региональная экономика, с.7-24.
4. Muradov A. (2011). Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi insan inkişafının mühüm şərti kimi. Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin sosial-iqtisadi problemləri mövzusunda beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları, AMEA-nın İqtisadiyyat İnstitutu, Bakı.
5. Nihan A.H. (2015), AB uzmanlık tezi - Gıda güvenliğinde sürdürülebilir gıda sistemleri, Ankara, 109 s.
6. The Global Food Security Index.
<https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/>
7. Methodology Our methodology and expert panel
<https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/methodology>
8. Rankings and trends.
<https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index#rankings-and-trends>
9. “Azərbaycanın ərzaq balansları” - statistik məcmuə, 2015-2020-ci illər.
https://www.stat.gov.az/source/food_balances/
10. “Ərzaq təhlükəsizliyi və qiymət artımına həsr olunmuş müşavirə keçirilib - Təhlil”
<https://sia.az/az/news/politics/924802.html>
11. https://www.stat.gov.az/source/price_tarif/
12. “Rusiyanın Ukraynaya qarşı müharibəsi planetdə aclığa səbəb ola bilərmi?”
<https://www.bbc.com/azeri/international-61159294>
13. “Rusiya-Ukrayna münaqişəsi dünya bazarında buğdanın qiymətinin sürətlə artmasına zəmin yaradır”
<https://ereforms.gov.az/az/media/xeberler/rusiya-ukrayna-munaqisesi-dunya-bazarinda-bugdanin-qiymetinin-suretle-artmasina-zemin-yaradir-362>
14. “Qlobal ərzaq təhlükəsizliyi indeksində (mövcudluq subindeksi üzrə) Azərbaycanın mövqeyinin qiymətləndirilməsi və yaxşılaşdırılması yollarının araşdırılması”
<http://www.geostrategiya.az/news.php?id=167>

T.H. Safarli
Ph.D. student of the Baku State University

Issues on ensure of food security

Abstract

Food is the basis of people's health and an active lifestyle, which requires the combination of all the necessary capabilities in the appropriate orientation. The modern concept of food security is aimed at reliable long-term provision of the population with food products.

The article considers food security issues as an important aspect of national and economic security and analyzes the main factors of its provision. The role of domestic production and imports in the provision of basic types of products is disclosed. At the same time, the impact of recent changes in food prices on the food supply of the population is considered.

Keywords: *economic security, food security, agricultural products, food products, consumer prices, price factor.*

Т.Г. Сафарли
Докторант Бакинского государственного университета

Вопросы обеспечения продовольственной безопасности

Резюме

Пища является основой здоровья и активного образа жизни людей, что требует объединения всех необходимых возможностей в соответствующей ориентации. Современная концепция продовольственной безопасности ориентирована на надежное обеспечение населения продовольственными товарами длительного пользования.

В статье рассматриваются вопросы продовольственной безопасности как важный аспект национальной и экономической безопасности, анализируются основные факторы ее обеспечения. Раскрывается роль отечественного производства и импорта в сфере обеспечения по основным видам продукции. Наряду с этим рассматриваются вопросы влияния изменений цен на продовольственные товары в последнее время на продовольственное обеспечение населения.

Ключевые слова: *экономическая безопасность, продовольственная безопасность, сельскохозяйственная продукция, продукты питания, потребительские цены, ценовой фактор.*